

ken s a régi társadalom gyengéi s kinövései hatványozottabban érvényesülnek. Így történt ez a 30 éves háború után is, mely meggyorsította — az általános elszegényedés útján — a polgári rend győzelmét. Így vezettek a napoleoni hadjáratok, pl. Poroszországban a jobbágyság felszabadításához és ugyanerre az eredményre a krími háború Oroszországban. *Csernicsevszki*, orosz szociológus a krími háború utáni társadalmi reformokkal foglalkozva, kimutatja, hogy ez a háború, leleplezve a közvélemény előtt a cári feudalizmus magatehetetlenségét, nemcsak gazdaságilag, de politikailag is megrendítette a jobbági rend alapjait. *Uljanov* is elsősorban ebből a szempontból foglalkozik a háborúval (főleg az elveszítéssel), amely megteremti a társadalom ugrásszerű fejlődésének előfeltételeit.

A kateder szociológusok a háború bírálatánál is elvont szemléletük és metafizikus módszerük rabjai. A mindennekfeletti pacifisták természetesen elvitatják a háború bármilyen körülmények közti jogosultságát. A másik oldalon viszont, hol a háború maga „az emberi természet adekvát kifejezője és eredménye“ (Steinmetz), a háború nemcsak szükségszerű, de erkölcsi jó is. Azonban a háborút, mint társadalmi tünetet, mely a termelő erők fejlettségének bizonyos pontján megjelenik, hogy aztán más fokon el is tűnjön, nem lehet örökérvényűnek beállítani. Tudománytalan a háborút *általában* elítélni vagy fölmagasztalni. S noha a háborúval járó áldozatokért senki sem lelkesedik, el kell ismerni, hogy a háború, amennyiben a társadalmi fejlődés irányában hat, annyiban hasznos is.

1. Szabó Ervin: Gazdasági szervezet és háború. Budapest 1915. — 2. Fr. Oppenheimer: System der Sociologie. Jena 1923, I. köt. 854-5 o. — 3. Ratzenhoffer G.: Die Staatswehr, Stuttgart 1881. 10. — 4. Novikow: La critique du darwinisme social, Paris 1910. — 5. Vaccaro: Les bases sociologiques du droit et de l'état. — 6. Nicolai: Biologie des Kriegeres. — 7. Loria: Die wirtschaftlichen Grundrisse, Szabó i. m. és Oppenheimer i. m. — 8. Sorokin: i. m. 100. — 9. I. m. 1030. — 10. Briefwechsel zwischen F. E. und K. M., Stuttgart 1913, II. Bd. 194-195. o. — 11. I. m. 205. o.

SÖRÖZÉS AZ EZÜSTKECSKÉBEN

Irta: MÉLIUSZ JÓZSEF

A városrészünk főterén vigasztalanul diszélő *Ezüstkecske*-kávéház, mintha sohasem létezett volna vagy mintha elkésve, megtépázottan, egy füstbe fult vízióból lépett volna elő, — hoiott már-már megroggyanó épülete még mindig áll és látható még maga a kávéház is. Igaz, jelentősége megváltozott, akár a divatos könyveké, melyekért ma öt földrész lelkesedik, de holnap már ócskáshoz kerülnek, a szemétre vagy legjobb esetben a hátsó könyvsorok poros sötétségében merülnek el s ha esztendőök múltán valaki emlékezik is rájuk, már érthetetlen mit tudált e regény csapnivaló jellemein, jelentéktelen szerkezetén, lapos nyelvezetén. Mert amíg a gondtalanul dicsőséges századelei multban az *Ezüstkecske* volt városunk legelőkelőbb kávéháza, — akkoriban is csak viszonylag csinos, ám könnyen megszerezhető hölgyek, tehetségtelen táncosnők, repedthangu énekes és egyéb művésznők serege szállta meg esténként, — ma bizony, ellenére a még mindig ott lézengő, bár

nem ugyanazon hölgyeknek, igen rossz hirnévnek örvend. Berendezése azóta megrongálódott, bár legalább ötször megcserélték, a bársony-huzatok ismételten elkoptak, itt-ott kilóg az ülések alól a kóc, a piszkos falak, a füstös mennyezet megrepedezett s fohijjas csillárookra lerakódott por és légy piszok egészen guanószerűen szürkül és kövesedik. Kávéházunk lényegét azonban nem renditette meg és nem vásatta el a kopottság, a repedések, a por, de még a légy piszok sem. A nők esténként ma is felkapaszkodnak a recsegő brettlire, délután pedig a máladozó márványasztalok mellett még ma is fogatlan és rojtosnadrágu alakok ülnek ujságokat forgatva, szájuk szélén a kávéhab nyomaival, közöttük elvegyülve a „jobb elemeket” képviselő régóta tönkrement csipkekereskedők, posztósok és ócskások, külsejük után ítélve nyilván uri házakkal való stricik és munkakerülők, egyébként nagy biliárdosok és kártyások. Még mindig a századelei világ ez, csak épp kopottabban, vértelenebbül és kivedletten.

Zöldvizű tavakban imbolyognak oly valószínűtlen sejtelmességgel a halak, mint az a három öreg nyugdíjas e kávéházban, 1914 júliusának utolsó napján, az egyik sarokasztal körül. Csodálatosképpen mindössze ők hárman ülnek csak a kora déli órában e kávéházban. A füst és fekete-kávészagú homály mélyén elmerülve rajtuk kívül még Nelly nagysád, a kaszirnő tartózkodik és egy szemüveges, semmire se jó nappali pincér. Nelly, aki szükség esetén kivág a pódiumon is egy-egy sanzont, ki-alvatlanul és kócosan porciózza a cukrot. Éjszaka szemét se hunyhatta le, a kora reggeli órákban már ruhát kellett próbálnia, majd kocsin az üzletbe száguldani, mert Blau ur, a bérlő a sorozáson tolong fájlalva hősi marsokkal egyáltalán nem kecségtető ludtalpait. Hihetetlen, hogy ezek a frontra tülekedő fiatal, vörösfülű rezervista tiszték micsoda forgalmat képesek egyetlen éjszaka teremteni... amellet milyen komikusak. Az egyik, aki reggel félhétkor Nelly ágyán ült, hol zokogott, hol költeményeket szavalt, hol meg azt hajtogatta, hogy azonnal a halálba és a dicsőségbe indul. Hogy miért pont a halálba és miért pont lakkcipőben és élesre vasalt diszpantallóban, ezt nem értette Nelly, de nem is érdekelte közelebbről.

A sarokasztalnál a három öreg, elszáradt fejét szorosan összedugva, tárgyalt. Állítólag a város csak úgy hemzseg a Monarchia titkosrendőreitől s ilyenkor valóban nem tanácsos a gondolatok szabad nyilvánítása. Hogy mennyire nem, azt a későbbi nemzedékek egy Hasek nevű cseh író történeteiből tanulhatták meg... Igaz, Nelly nagysádon, a szemüveges Gyula pincéren és a kassza fölé akasztott Ferenc József arc képen kívül senkisésem volt itt a külső világból, ám ilyen súlyos időkben senkiben sem bizhatik az ember... Így hát különös csend volt, ha a három öreg közül az egyik, a reszkető állu gallérszárnyai nem zörögnek, mint a röpködést próbáló fiatal verebek szárnyai és Nelly nagysád nem motoz a cukor adagolásával, néha-néha egészen fenséges és időtlen lett volna a csend, olyan tökéletes, hogy azon a napon, amikor városunkban halálra ítélték egy nazarénust, mert nem akart fegyvert fogni és Párisban megölték Jean Jaurést, a kivégzések és gyilkosságok napján kísértetiesnek és fölötte időszerűtlennek tűnhetett volna.

Igaz, míg az öregek kopaszon és vörös orrokkal, fejüket összedugva tanácskoztak és ujságjaikat forgatták, az utóbbi dolgok beteljesedé-

séről mitsem tudtak, de talán ennek ellenére is némileg felelősek voltak ezekben és a következő gyilkosságokban, melyekért ugyszólván az egész világ viseli ma is a felelősséget, de a bűnhődés, amint az már történni szokott, az ártatlanok nyakába szakadt. Ha az öregek asztalától kitekintünk a térre, annak egyenetlen kövezetén, bár már közel a déli harangszó, még mindig eltaposott tulipánokat, letördelt muskátlikat és szétkenődött rothadt veteményeket látunk, sárgarépát, cellert, zöldborsót és petrezselymet, mik úgy maradtak itt, mintha a város felejtette volna el a letaposott békével együtt sok egyéb szemét közepette. Balról, a szerb templom tornyáról, a foghijas, hajdan zöld zsalugátérek szinte riadtan bámulják a teret. Szemben a jobb sarkon szerb fűszeres boltja, aminek ablakait féltékenyen védik a szürkére mázolt horganylemez redőnyök. Közvetlen a fűszeres üzlete mellett egy fénylő borbélycégér himbálózik. Nem a szél lengeti, hiszen a levegő mozdulatlan álomba dermedt, de mert oly alacsonyan lógnak e réztányérok, hogy egy tornyosabb kalapu hölgy tollával feltétlenül érinti, a járókelők meg önkéntelen, akár a gyermekek a fényes tárgy után, feléje nyulnak, rácsapnak ujjuk hegyével, meglóbálják. A borbély üzlete után az üvegkereskedés következik, ezer porlepte, színes, virágos, pettyes, rózsaszínű és kék törékeny holmival. Az üvegkereskedő üzlete ajtófélfájának támaszkodva éppen azt magyarázza egy szúrós bajszú villanyoskálauznak, hogy a háború kimenetele egyáltalán nem kétséges, hiszen az erő, a tökéletesebb fegyverek, sőt a kultúra a mi oldalunkon, az igazságról nem is szólva. Ugyancsak az *Ezüstkecske* mosdatlan felületű ablakain át látható, — ki ér rá ilyen napokban ablakot tisztítani? — a rövidárúüzlet, amelynek pultjai körül, amint az innen szabadszemmel is igen jól kivehető, a legteljesebb a felfordulás. A segédek egy része bevonult, két inas az általános zürzavart felhasználva kereket oldott s az elmúlt évek homályából tán máig sem került elő, eltűntek, mint valami emlék, amit most hasztalan s hiába is üldöznénk. A vevők pedig, mintha csak a felfordulás növelésére esküdtek volna össze, egyre érkeznek, tömegesen rohanják meg a derék és kétségbeesett boltos helyiségét, gombot, harisnyát, nadrágtartót, cérnát, szalagot és mindenféle képtelen dolgot vásárolva... Tischler ur, apám barátja, valóban helyesen jósolt. Még nem mult el három nap hadiállapotban és a beugratott nép vásárlókedve máris hihetetlenül megnőtt. Az óvatosabb kereskedők, valami finom, városunkban mindig különösen fejlett ösztöntől vezettetve, árukészletük jelentősebb részét dohos, patkányoktól hemzsegő raktáraik mélyére rejtették, hogy azután az üresen maradt polcok előtt kétségbeesett arckifejezéssel, szemüket forgatva panaszkodjanak, hogy őket máris katasztrófa érte, — a drágulás az üzletükre végzetes. A kubikusok honn maradt feleségei, akik férjeik helyett maguk ragadták fel a csákányokat és a kubikus legelmaradhatatlanabb szerszámját, a talicskát, a szövőgyári és a cipőgyári munkásnők, az irodaszolgák leányai és a fiai, a házmesterek és a bejárónók, az öregek és a fiatalok mindezekről meglehetősen meglepetésszerűen értesültek és ezen a napon, amikor a mi három nyugdíjasunk még mindig jól hűtött sörét élvezte, egyetlen szótól zugott a világ, amitől szinte el is homályosultak az előző napok diadalittas jelszavai, ettől a szótól: drágaság.

Drágaság. Ez a szó disszonánsan és majdnem ellenségesen motozott az emberek lázas agyában, megzavarva a háború kitérőse fölötti örömi-

ket, már-már kételkedést támasztva bennük a jelszavak iránt, miket még tegnap teli szájjal maguk is egyre ordítottak. Az *Ezüstkecske* három örege természetesen erről az új és vészes jelentésű szóról késve és már csak akkor értesült, amikor a gyöngyöző sörnek és a délutáni feketének az ára is tekintélyesen felemelkedett. De ilyen csekélységek iránt most semmiképp sem érdeklődtek, mindhárman valami ködbeborult jelenben éltek s mintha az egész háború csak az ő szórakoztatásukra robbant volna ki, elmerültek a hireiben, csámcsogtak a részleteiben, tünődtek a hazugságaiban, egyre hevesebben és hangosabban már ahogy lapjaik végére értek, mikor az egyik, mint aki társai figyelmét még külön is fel akarja hívni, magasra tartva ujságját, a pár nap előtti bécsi *Pressét*, felrecsegett, hogy az egész kávéházban hallszott:

— No de kérem — és az asztalra csapott az ujsággal, — figyeljenek ide, erre az infámiára, — s ezt az utolsó szót megnyomta, hogy a recsegő hang teljesen kitelt. — Képzeljék, mi ennek a cikknek a címe — és az öklével a lapra csapott — Jaurés a háború ellen, és azt írja, hogy ez a Jaurés, a francia szociálisták vezére Lyon egyik külvárosában felszólalt a háború ellen és szóról szóra ezeket mondta, ide figyeljenek, hát nem hallatlan. Azt mondta ott, a népgyűlésen, hogy ilyesmit megengednek: „Gondolják meg, ez a háború Európa összeomlásához vezet. Itt nem 300 ezer ember vonul majd fel, mint a balkáni háborúban, hanem négy, öt, hatmillió ember. Micsoda mézszárlás! Micsoda romok! Micsoda barbárság! Ime ezért akarom remélni még most is, amikor a vihar felhői már itt sodródznak a fejünk felett, hogy ezt a bűncselekményt nem fogják elkövetni...”

Tényleg, a két öreg elképedt, vagy legalább is annak tüntek, miközben elrettenve talán a hirtelen megtetszett „infámia“ szót ismételték, a vörös orrú a kifejezés „fá“ szótagját magasra emelve, belecsapva ezután egyenesen a haragba:

— Nemcsak a franciák közt vannak ilyenek — mondta. — Már említettem az uraknak bizonyos Manojlovičs Tódor nevű fiatalember cikkét. Az itteni német lapban jelent meg. Le is fordítom, ismerkedjenek meg maguk is vele. Már a címe is vérforraló: A szerb ifjuság a békéért.

— Ismerem ezt a fiatalembert! — Háborodott fel a kopasz. — A vejemenél találkoztam vele párszor, itt volt ujságíró, aztán hirtelen, tudja az ördög hogyan, meghívták az egyik svájci egyetemre. De halljuk!

— „A szerb ifjuság tudatára ébredt, hogy a kultúra őstelepein, a Balkánon a délszláv népekre óriási kulturfeiadat vár. Előttünk a történelem és valóban komolyan kell munkálkodnunk, hogy az egyesült olasz nemzet mintájára a modern és kulturált Balkán alapjait megvessük. A szerb nép szorgalmas és egészséges, évszázados energiák szunnyadnak benne és érvényesülésre törekvő vérmérséklete arra hívta el, hogy a Balkánon kivirágoztassa a délszláv kulturát. A nagyszerb kulturában a magyar kultúra egyik testvérét látom és a szerb, valamint a magyar kulturákat csupán a német terjeszkedés megbénító nyomásától félttem. A magyar művészet és irodalom egész Európa becsült értéke, a szerb fiataltság rajongón szereti az ifju radikális Magyarországot, de gyűlöli a katonai, feudális terrorral hatalmaskodó Ausztriát. Bizonyos, hogy a szerb ifjuság a forradalmi átalakulás hevében izzik, de komoly ifjuság nem gondol konspirálásra és izgatásra. A komoly szerb ifjuság azzal a

hittel eltelve és abban a tudatban él és munkálkodik, hogy Szerbiában mindenekelőtt a nép boldogulásának és kulturájának teremtsen talajt. Ezért valószínű, hogy a merényletet csak kalandvágyó komitácsik vagy felbérelt provokátorok követhették el és éppen ezért ez a terrorcselekmény, mely árnyékait máris előreveti, a legmélyebb fájdalmat váltotta ki szellemi ifjuságunkból. Ami azonban a délszláv népek összefogását illeti, — és ez már a török elnyomás alóli felszabadulással kezdődött, — ez feltartóztathatatlan és a szerbeknek épp oly szent célja, mint a magyaroknak egy szabad, független Magyarország.”

— Nos, uraim?

A vidék és a köd mélyén fuldokló város nem felelt e kérdésre. Talán Bazelben megzörrentek egy írói műhely asztalán a rendetlenül egymáshányt papirlapok és a dalmát partokon friss tengeri szelek süvítették egy ibolyaszínű barlang mélyébe.

A mi öregjeink száját gyilkos szidalom hagyta el:

— Kár, hogy tegnap nem gyujtották fel ezt a templomot, — s reszketős mutatójával hevesen a szerb templom felé bökött, mint aki késsei döf belé a levegőbe, — ki kell füstölni ezt a pánszláv fészket.

A három ember képzeletében láng és füst gomolygott, bosszu és vérengzés, lámpavas és meghurcoltatás. Elfelejtkeztek Nelly nagysádról, aki már rég abba hagyta a cukoradagolást, csak a vendégek tajtékozó hörgését hallgatta és egy ismerős nevet, mely mögött talán nem is tudott arcot, kezét, mozdulatokat elképzelni, csak sejtette, hogy egészen más szemek, más hangok s a szájak egészen más vonalai azonosak vele, mint amik az öregek beszédéből ködlenek elő. Ő maga sem tudta miért, de megszólalt s ebben a percben úgy érezte, hogy határozottan ismeri azt, akiről szó van, úgy ahogy ő a férfiakat igazán ismerni szokta, a bőre puhaságát, a nyaka keménységét, fűszeres, jószagú leheletét, puha omló hajját. Nelly nagysád hangja, mint valami csorba billiárdgolyó kisérekedten végig gurult az olajos padlón, felkúszott az öregek füléhez, megrázta fejüket:

— No, hagyják már azt a fiatalembert. Mit vétett az a maguk hazafiságának? Nézzenek csak körül itt a városban, találnak itt elég felakasztani és megégetni való csirkefogót...

Mintha e hang egy déli álmát alvó legelő felett uszott volna el, nem követte se válasz, se visszhang, csupán a legyek dongtak zavartalan és boldog szabadságban. Az öregek nesztelen zsebükbe rejtették szemüvegeiket, pénztárcájukból hangtalan előkaparták az üveg barna sör árát és a sötétzöld üvegek hátramaradt habzó tartalmát odahagyva gyors léptekkel, de feszes fejtartással eltávoztak az *Ezüstkecskéből*.

Csak a sarkon túl szólaltak meg, szinte kiabálva, élénk kéz és kar-mozdulatokkal: — tönkreteszik a tulajdonost, Nellyt feljelentik az ügyészségen, hiszen mindig is sejteni lehetett, hogy szerb kém, a hazárulóknak bűnhődniök kell... Ebben a percben ért a szerb templom barokkcirádájú óramutatója a tizenegyedik óra negyvenedik percéhez. Párisban egy revolverlövés dördült és városunkban a csendőrök egy hevenyészett vesztőhely, a Ferenc Ferdinánd kaszárnya lovardája felé vezették Bálint Dénes nazarénust, aki nem akart fegyvert fogni. Az öregeket elnyelték a város hirtelen elboruló uccái, a szél port és piszkot sodort a magasba és puskapor szagot.

Az *Ezüstkecske* ablakai vakon meredtek a térre s bent Gyula pincér dohogva leseperte az asztalt, elrendezte a megtépázott ujságokat és nemsokára felhangzott a déli harangszó — tizenkét komor és félelemteli kondulás.

A BÜNBEESÉS BALLADÁJA

Irta: DARVAS SZILÁRD

*A mult ködén át visszanezve rátok,
kiket a végzet hívott eszközül,
most felidéz a késő unokátok
avult családi legendák közül,
bár tudja jól, új végzést nem irat,
de szellőt kap a sárgult perirat.*

*A tilalomfa üdvös és derék volt,
a rend kimérte minden léptetek,
szemöldökével rángatott az égbolt
s a föld intett, hogy merre lépjetek
s úgy jött volna meg késő holtatok,
hogy talán-talán nem is voltatok.*

*Ott haldokoltak a jövő honában
Pilátus, Caesar, Sekszpir és Madách,
a Notredam, a holdvilág-szonáta
s a legszebb vers: a názáreti ács
alig kezdődött s nyugvóponton állt
a nagy játék, mit Isten komponált.*

*Nagyságtok átka súlyosodott rátok,
jó volt a csend, de mégse lehetett,
hogy megcsúfolva égi származástok
úgy éljete, mint jámbor tehenek,
s amint az ember látott, mert akart,
már jött az égi rendőr, jött a kard.*

*En szép és fájó örökségre lettem,
áldás vagy átok újból megfogam,
a tudás fáját én is meglegeltem
s nem bántam meg, hogy beletört fogam,
nem vágyódom az Édenkert után,
jobb rosszul élni, mint sehogy, bután.*

*De tiszta szívvel vállalom a multam,
a sárg tartó büszke lázadást,
mit hajdanában egyszer ott tanultam,
megunt csodák helyébe várva mást,
ahol az ég s föld összeütközött,
a Tigris és az Eufrát között.*